

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1249404/1

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב שלמה שפירא

המערער: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד אופיר כהן ועו"ד רמי פנירי)

נגד

המשיבה: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד יורם פרי ועו"ד עדנה אשכנזי)

הנדון: ערעור בעילות נוהליות ובעילות מהותיות על דחיית תביעה לביטול הסכם

החלטה

טענות הצדדים וניתוחן

לפנינו ערעור על פסק דינו של בית הדין הרבני האזורי ירושלים שדחה את תביעת המערער לביטול ההסכם שנכרת בינו ובין המשיבה ושאושר בבית הדין. התביעה והערעור מתמקדים בסעיפי ההסכם ובסעיפי פסק הדין וההחלטות שבעקבותיו, המורים על מימושם של אותם סעיפים שבהסכם שלפיהם ויתר המערער על חלקו בדירת הצדדים ואף התחייב לרשום הערת אזהרה על ירושת אימו – דירה נוספת שאותה שעה הייתה בגדר 'דבר שלא בא לעולם', וכמו כן התחייב להעביר למשיבה את מחצית זכויותיו הפנסיוניות, בהתאם לכאורה לחוק, אך תוך ויתור על חלקו שלו בזכויותיה שלה מנגד ותוך שאין הוא מקבל דבר, לכאורה, בתמורה לויתוריו ולהתחייבויותיו.

לשיטת המערער כושר ההבנה שלו הן בנוגע לכתוב והן בנוגע לדברים שבעל פה בעת כריתת ההסכם וקשיי שפה שהועצמו בגינו – בגין אירוע מוחי שעבר – הביאו לאי יכולתו להבין את התחייבויותיו בשעתן. לשיטתו, בית הדין שאישר את ההסכם לא היה מודע למגבלתו זו של המערער ועל כן אישר את ההסכם בסוברו כי המערער אכן הבין אותו אל נכון. את טענתו זו תמך המערער גם בהיות ההסכם, לשיטתו, הסכם חד צדדי המקפח אותו בעליל ושבלתי מסתבר לפיכך כי הסכים לו תוך שהוא מבין אותו כיאות.

המשיבה לעומת זאת גרסה כי המערער היה מסוגל להבין את הדברים וכי הם הוסברו לו באר היטב באמצעות באת כוחו דאז ובאמצעות בתו וכי אף בית הדין וידא דיו כי ההסכם מובן לו. המשיבה מצידה הסבירה את הרציונל העומד, לשיטתה, מאחורי הסכמתו של המערער להסכם, הסבר המאפשר להבין הסכמה זו בלי לתלות אותה במצבו של המערער.

בית דין קמא קיים הליך שבמסגרתו חקר את הצדדים ושמע עדים לא מעטים ובסופו אימץ את עמדת המשיבה כי המערער הבין את אשר לפניו, קביעה שלה הוסיף בית דין קמא את הקביעה כי גם אם נניח שלא הבין המערער את כל הפרטים אלא שסמך את ידו על באת כוחו – ואת זאת על כל פנים עשה מרצון ותוך הבנת משמעות הדברים – די בכך כדי שיוכל בית הדין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לאשר את ההסכם. בית דין קמא תמך את דבריו גם בעובדה שהצדדים החלו בקיומו של ההסכם ושטענותיו של המערער נטענו בשיהוי מה.

המערער משיג על פסק הדין בשני מישורים – נוהלי (פרוצדורלי) וענייני:

במישור הנוהלי טעון המערער כי במהלך הדיונים בעניינם של הצדדים השתנה הרכב בית הדין ואחד הדיונים החתומים על פסק הדין לא נכח בכל הדיונים ולא שמע את כל העדויות. תקנה ע"א לתקנות הדיון מורה כיצד ינהג בית הדין במקרים של חילופי גברי והוראותיה של תקנה זו לא מולאו. לעניין טענתו זו מסתמך המערער גם על פסק דינו של בית הדין הגדול בתיק 1105408/2. לטענה זו מוסיף המערער כי גם חברי ההרכב שנכחו בדיונים לכל אורכו של ההליך לא נכחו בהם לכל אורכם וחלק מהדיונים התקיימו בהרכב חסר.

המשיבה לעומתו טוענת כי את הטענות בעניין חילופי הגברי והוראת תקנה ע"א לתקנות הדיונים היה על המערער להעלות בזמן אמת ומשלא עשה כן יש לראותו כמסכים להליך כפי שנעשה. לשיטתה אכן הסכים המערער להליך כפי שנוהל ורק בדיעבד משלא נשאה חן בעיניו תוצאתו של ההליך – העלה את טענתו האמורה. המשיבה טוענת כי מעבר להיבטים הדווקניים של הנוהל (הפרוצדורה) הרי שבנוגע להשלכותיה של זו על צידוקו של הדין אין ספק כי הדין שלא נכח בדיונים למד את הטענות והעדויות מתוך הפרוטוקולים באופן שהיה בו כדי לפסוק את הדין, ומה גם שאפילו הייתה דעתו של אותו דין משתנה לו נכח בכל הדיונים עדיין הייתה דעת הרוב, דעתם של הדיונים שנכחו בכל הדיונים (אף כי כאמור גם הם אומנם נכחו בכל דיון אך לא תמיד בכל הדיון), מכריעה כפי שאכן הכריע בית הדין לבסוף. המשיבה מצביעה על הבהרות, משמעותיים לטעמה, בין נידון דין לנידונו של בית הדין הגדול בתיק 1105408/2 ולעניין טענתה בדבר הסכמה מכללא להליך כפי שנעשה היא מפנה גם להחלטת בית הדין הגדול בהרכב שבו חבר החתום מטה בתיק 1197202/3.

דיון

כאמור המערער מעלה גם טענות לגופו של עניין, אולם תחילה נאמר את דברינו במישור הנוהלי – מישור שבו אם תקבל טענתו יהיה בה לכאורה כדי להביאנו לראות את פסק הדין שניתן כבטל מעיקרו:

הטענות שבמישור הנוהלי

המערער סיים את ערעורו בבקשה לקבל את ערעורו, לבטל את פסק דינו של בית דין קמא ולקבל לגופה את התביעה שאותה הגיש בבית דין קמא. על בקשה זו חזר המערער גם בבקשה נוספת שהגיש שבה אף הבהיר את עמדתו כי "במקרה דנן אין לערכאה הדיונית כל יתרון על ערכאת הערעור, כך שגם ערכאת הערעור יכולה ליתן פסק דין מהחומר הנמצא לפניה, טענות הצדדים וראיותיהם".

בנקודה זו לפחות אין מחלוקת בין הצדדים שכן גם המשיבה מצידה ביקשה כי בית דינו ידון בערעור – אם ימצא לנכון – ולא ישיב את הצדדים לבית דין קמא.

אכן אם נשית ליבנו לטענתו האמורה של המערער, לכאורה לא היה מקום להיעתר ל'בקשה משותפת' זו של הצדדים ומהמערער עצמו לכאורה היה מצופה שלא לבקש בקשה כזו, שהלוא לשיטתו לקה פסק הדין בהיותו נפסק ללא שישמעו כל חברי המותב את הטענות והעדויות מפיהם של הצדדים ועדיהם במישרין, וכיצד אפוא מבקש הוא שבית דינו יפסוק את הדין על

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

פיהן של אותן עדויות וטענות "מהחומר הנמצא" – כמותב שלא אחד מדייניו אלא כולו לא שמע את הדברים במישרין מפי הצדדים ועדיהם?

ודוק: בפסק הדין המאלף שכתב חברנו הרה"ג אליהו הישיריק שליט"א ושאליו הצטרפו חברינו הרה"ג מיכאל עמוס שליט"א והרה"ג אברהם שינדלר שליט"א בתיק 1105408/2 – פסק הדין שעליו הסתמך המערער ושמונו ציטט – נקבע כי התביעה תוחזר "אל בית הדין האזורי אשר ידון בה בהרכב חדש [...] ישמע את טענות הצדדים וידון בתביעה זו [...] ובכל הנקודות שיעלו התובעת ובא כוחה בפניו מתחילתן [...] לרבות קיום דיון הוכחות [...]"

המערער דנן אינו מבקש כזאת, אפשר שהיה נכון להסדר כזה גם בנידונו ואפשר שהיה ממאן בו, מכל מקום ודאי שלא ביקש כך.

אכן לכאורה תשובתם של דברינו בצידי: בית הדין קמא פעל שלא בהתאם לתקנה ע"א לתקנות הדיון ואילו בית הדין הגדול רשאי לכאורה לדון בערעור על פי החומר שבתיק בית דין קמא ואין תקנה המונעת ממנו לנהוג כך. אלא שתשובה זו – לאו תשובה היא, שכן לדרך זו נמצא ההבדל כולו במישור הנוהלי, ופגם נוהלי לא תמיד די בו כדי להצדיק ביטולו של פסק דין ודיון מחדש. דיון מחודש ראוי כאשר יש בו כדי לרפא את הפגם, אך בקשתו של המערער אינה בקשה לריפוי של הפגם אלא הכרעת הדין באופן זהה, מבחינה נוהלית, לזה שבו הוכרע בבית דין קמא, אלא שכאן סבור הוא שהדבר לא יהיה מנוגד לנוהל. ולא היא:

נוהל (פרוצדורה) אינו בבחינת 'גזרת הכתוב' ו'הלכתא בלא טעמא'. תקנה ע"א לתקנות הדיון בנויה על יסודות הלכתיים שבוארו היטב בפסק הדין הנ"ל שבתיק 1105408/2, והדברים נוגעים בעיקרם אל מישור בירור העובדות – זה הטעם שבית הדין הגדול יכול לדון בדרך כלל על בסיס החומר שבתיקי בית הדין אזורי בכל הנוגע לבירור העובדות ולתכני העדויות, שכן (אף שתקנה קלה (ב) לתקנות הדיון מאפשרת ערעור על יסוד טעות בעובדות) בדרך כלל אכן אין הוא דן כלל בעובדות אלא בהכרעה ההלכתית והמשפטית שעל פיהן. כשטענתו של מערער היא שבית הדין האזורי לא פעל כראוי במישור של בירור העובדות ושמיעת העדויות – יכול הוא לבקש כי הללו יידונו מתחילתן אך לא תעלה על הדעת בקשה כי בית הדין הגדול יפעל על בסיס העובדות והעדויות כפי שהללו משתקפות בפרוטוקולי בית הדין האזורי. למעשה משמעותה של בקשתו היא הודאה כי הטענות והעדויות תועדו כראוי והסכמה לפסיקה על פי תיעוד זה ובלי שמיעתן של הללו במישרין – מה שמחזק מאוד את טענת המשיבה כי הסכמה כזו אף הייתה מלכתחילה, ולו מכללא, ואף אם לא כך – מותר את הטענה במישור הנוהלי המנותק מטעמו ומהצדקתו של הנוהל.

על יסוד זה קשה להשעין ערעור, אומנם תקנה קלה(ג) לתקנות הדיון מאפשרת ערעור גם על יסוד "פגם בניהול הדיון" אלא שהדברים מסויגים בהיות פגם זה פגם "המשפיע על תוצאות הדיון", ולאמור – קשה לראות כיצד השפיע פגם זה על התוצאות, לשיטתו של המערער גופו.

ונוסיף גם כי המערער העלה גם טענה כי אף הדיינים שהשתתפו בכל דיון לא תמיד השתתפו בכל הדיון כולו. אכן כך היה, אלא שבעניינינו לא היה בכך פגם: בפרוטוקול הדיון בבית דין קמא תועד "בית הדין יוצא להפסקה של מספר דקות [...]" הדיון מתחדש, בית הדין בהרכב חסר" (שורות 218–219 לפרוטוקול הדיון מיום כ"ז בתמוז התשע"ח – 10.7.2018) – מן הראוי היה שבית הדין יוודא באותה נקודה כי הצדדים מסכימים להמשך הדיון בהרכב חסר, וצר כי לא כך נעשה, אך בדיעבד שת בית הדין עצמו את ליבו לכך בהמשכו של הדיון וריפא את הפגם בשואלו את הצדדים אם הם רואים "בעיה" בקיומו של חלק מן הדיון בדיין יחיד ובקבלו את

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תשובתם "לא" (שורות 675–676 שם). מעבר לתשובה שיש בדברים לגופה של טענה זו, יש בהם גם כדי לחזק את הרושם שאכן גם המערער עצמו ובאי כוחו לא ראו פגם ב'זמן אמת' בהשמעת חלק מהעדויות לאוזני דין יחיד תוך שחבריו יסתמכו אחר כך על הכתוב בפרוטוקול, ואפשר שגם בית הדין קמא גופו חש והתרשם כך באותה עת, ולפיכך הניח שזו גישת הצדדים גם לעת חילופי הגברי.

נבחר כי אין בדברינו כדי לתת 'הכשר למהדרין' לדרך הפעולה שבה נקט בית דין קמא. חובתו של בית הדין הייתה לפעול כהוראת תקנה ע"א ככתבה וכלשונה וליתן החלטה מסודרת ומנומקת בדבר המשך ניהול ההליך לאחר חילופי הגברי בהרכבו של בית הדין לאחר שמיעת עמדת הצדדים בעניין זה – בכתב או בעל פה – הפטרה כדאשתקד תוך התעלמות מעובדת החילופין אינה בבחינת החלטה, והסתמכות שמכללא על הסכמה שמכללא אינה בבחינת שמיעת עמדת הצדדים. ולעניין זה חלוק נידון דין מן הנידון שבו עסקנו בפסק הדין בתיק 1197202/3 – תיק שבו עסקנו בהסכמה לסמכות בית הדין שלגביה אין הוראת חוק או תקנה המגדירה כיצד תיעשה קבלת הסמכות והשוללת במפורש או במשתמע את קבלת הסמכות מכללא ויכולה היא אפוא שתעלה מן המעש ולא דווקא מן המלל.

אך במישור של 'בדיעבד' ונוכח בקשתו של המערער גופו אפשר לקבוע כי בענייננו אין הפגם הנוהלי לבדו יכול להצדיק את הערעור.

הטענות שלגופו של עניין

לו הסתכמו טענות המערער במישור הנוהלי האמור היינו מכלים אפוא את דברינו כאן ודוחים את הערעור על הסף. אלא שלמערער גם טענות לגופו של עניין – ולגביהן גם אין ספק שיש צידוק לבחינתן לפנינו, כהסכמת הצדדים, ולא להשבתן לבחינה מחודשת של בית דין קמא: מלין הוא על קבלת עמדת המשיבה למרות חוות הדעת שתמכה בעמדתו וללא מינוי מומחה מטעמו של בית הדין שיבחן אף הוא את הדברים, משיג הוא על קביעותיו של בית הדין בדבר יכולת השתכרותו – קביעות שנאמרו כהסבר להיגיון שבהסכם, הסבר שלא יצריך את ההנחה בדבר כושר שיפוט לקוי של המערער או יכולת הבנה פגומה שלו בעת כריתת ההסכם, ושלדעת המערער לא היה להן על מה שיסמוכו, ותוקף הוא את דברי בית הדין כי הצדדים ראו את דירת אימו כדירתם שלהם.

לעניין הטענה האחרונה נעיר כי מכלל הדברים נראה כי המערער ובאי כוחו שגו בהבנת דברי בית דין קמא. מדבריהם נראה כי הבינו את קביעתו זו של בית הדין כהנמקה ליכולתם של הצדדים להסכים הסכמות כלשהן בעניינה של דירה זו. ועל כך משיג המערער באמצעות באי כוחו באומרו כי אין בראייה זו כדי לתת לצדדים זכויות בדירה, באומרו כי אם אלו פני הדברים הרי שבה במידה היה עליהם לראות את דירתם שלהם כדירת האם – מה שעומד בסתירה להסכמות שעשו גם בנוגע לדירתם שלהם – ובאומרו בנוגע לטענה כי הצדדים השקיעו בדירת האם מכספם כי מדובר בטענה שלא הוכחה. ולא היא: בית הדין אמר את דבריו בהקשר זה כחלק מהסבר אפשרי להיגיון שבהסכם, ההיגיון לפי תפיסתם של הצדדים עצמם בעת כריתת ההסכם. בהקשר זה אין חשיבות לשאלה אם משפטית אכן יכולים היו להסכים הסכמות כלשהן בנוגע לדירה זו; אין מקום לטענה כי בה במידה היה עליהם לראות את דירתם כשייכת לאם, שהרי לא נטען כי זו השקיעה בדירתם כשם שנטען להפך – ואף בלאו הכי דרכם של בני אדם לעיתים לראות את המציאות במשקפיים מעוותות המוצאות צידוק לראיית ממון אחרים כממונם מטעמים מסוימים בלי לראות את ממונם כממון אחרים מאותם טעמים עצמם – ואין גם צורך

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בהוכחת הטענה בדבר ההשקעה, שהרי גם ללא הוכחה אפשר שיהיה זה ההיגיון בהסכם, ולענייננו די לנו ב"אפשר" שכן חובת ההוכחה היא על הטוען לבטלותו של ההסכם (ולצורך זה נסמך בין השאר על טענת – שאלת "מה ההיגיון") ולא על הטוען להעמדתו על חזקתו.

עם זאת, גם אם לא בהקשר שבו טענו המערער ובאי כוחו את שטענו, הטענה – טענה היא לכאורה, ואכן יש מקום לברר את תוקפו של סעיף הסכם המחייב את רישומה של הערת האזהרה ויצירת ההגבלה בבעלות הגלומה בה בנוגע לדירה, דירה שבאותה עת הייתה בבעלות צד ג' (האם) ושאישי מהצדדים לא יכול היה אז להקנותה או לשעבדה. אכן יש דרכים משפטיות ואף הלכתיות ליצירת התחייבות כזו, לא מצאנו בדברי בית דין קמא שנתן את דעתו לשאלה אם אכן כך נעשה, אם כי דומה ששאלה זו גם לא הועלתה לפניו על ידי הצדדים.

נוכח כל האמור יש הצדקה לדון בערעור לגופו וכך נעשה.

ועם זאת, מאחר שדחינו את הטענה לבטלותו של פסק הדין מעיקרו, ואף הטענות הענייניות אינן כאלה המציפות אל מול עינינו טעות מבוררת של בית הדין, תותנה שמיעת הערעור בהתחייבותו של המערער ובהפקדתו ערבות להוצאות המשפט של המשיבה שבהן יתחייב אם נחליט לבסוף לדחות את הערעור.

לסיום נציין כי המערער אף ביקש לבטל החלטות של בית דין קמא (שכבר החלטתי על עיכוב ביצוע) בנוגע ליישומו של ההסכם בדבר זכויותיו הפנסיוניות, ובלי לקבוע מסמרות אומר שיש טעם לדון בדבריו. אומנם ייתכן שגם בהקשר זה אין בדברים אלא טעות בהבנת דברי בית דין קמא עצמו בהוראותיו לחברת הביטוח, אלא שסוף סוף גם חברה זו עצמה עשויה לפרש את הדברים כפירושו שלו, פירוש שעל פיו נפגעות זכויותיו בהחלטה זו שלא מן הדין. לפיכך יש מקום להבהיר את הדברים, ואף שייתכן שדי היה בהקשר זה בבקשה מבית דין קמא גופו להבהיר את דבריו, מכל מקום משנזקקנו לדון בערעור לגופו – אין טעם בבקשה כזו.

סוף דבר

א. המערער יפקיד בתוך חמישה-עשר יום סך של 10,000 ש"ח בקופת בית הדין כערבות להוצאות המשפט של המשיבה שבהן יישא אם נחליט לדחות את הערעור.

משיעשה כך תקבע מזכירות בית הדין מועד לדיון בערעור.

והיה אם לא יעשה כאמור – יימחק הערעור וייסגר התיק.

ב. החלטה זו מותרת לפרסום בהשמטת פרטי הצדדים.

ניתן ביום ט' בטבת התש"ף (6.1.2020).

הרב שלמה שפירא

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה